

శ్రీకృష్ణపరంబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ స్వారాజ్య భగవద్గీతా

అథ ద్వాదశో ధ్యాయః - భక్తి యోగః

పండ్రెండవ అధ్యాయము - భక్తి యోగము

అర్జున ఉవాచ:- అర్జునుడు చెప్పెను -

శ్లో॥ ఏవం సతతయుక్తా యే భక్తా స్త్వాం పర్యుపాసతే ।

యే చాప్యక్షర మవ్యక్తం తేషాం కే యోగవిత్తమాః ॥ 1

ఏవమ్, సతతయుక్తాః, యే, భక్తాః, త్వామ్, పర్యుపాసతే,

యే, చ, అపి, అక్షరమ్, అవ్యక్తమ్, తేషామ్, కే, యోగవిత్తమాః.

టీ॥ ఏవం = ఇట్లు, సతతయుక్తాః = ఎల్లప్పుడు యుక్తులగుచు, యే = ఏ, భక్తాః = భక్తులు, త్వాం = నిన్ను, పర్యుపాసతే = లెస్సగా నుపాసించు చున్నారో, యేచ = ఎవరయితే, అవ్యక్తం = స్పష్టముగా తెలియనట్టి, అక్షరం = అక్షర బ్రహ్మమును, పర్యుపాసతే = లెస్సగా నుపాసించుచున్నారో, తేషాం = వారిలో, కే = ఎవరు, యోగవిత్తమాః = యోగమును సంపూర్ణముగా తెలిసినవారు?

తా॥ కృష్ణా! యుక్తులై నిన్నుపాసించువారిలోను, అవ్యక్తమగు అక్షరబ్రహ్మము నుపాసించువారిలోను ఎవరు యోగము నెక్కువగా తెలిసినవారు?

వి॥ అ5 - శ్లో 12 యుక్తుడు బ్రహ్మనిష్ఠకు సంబంధించిన శాంతి నొందునని యున్నందున నెల్లప్పుడును యుక్తులైన భక్తులు నిన్నుపాసింతురో అట్లే, వ్యక్తము = స్పష్టము, అవ్యక్తము = స్పష్టముగానిది, అక్షరము = నశింపనిది, ఎవరైతే యవ్యక్తాకార బ్రహ్మోపాసకులో వారిలో నెవరు యోగవిత్తములు? యోగవిదుడు = యోగము నెఱిగినవాడు. శుకజనకులలో జనకమహారాజు యోగవిత్తరుడు, యోగవిదులిద్దఱిలో నొకడు శ్రేష్ఠతరుడని నవుడు యోగ విత్తరుడు యోగవిత్తముడు - యోగవిదులందఱిలో చాల గొప్పవాడు. శమీకుడు యోగవిత్తముడు.

శ్రీ భగవానువాచ:- శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను:-

శ్లో॥ మయ్యావేశ్య మనో యే మాం నిత్యయుక్తా ఉపాసతే ।

శ్రద్ధయా పరయోపేతాః తే మే యుక్తతమా మతాః ॥ 2

మయి, ఆవేశ్య, మనః, యే, మామ్, నిత్యయుక్తాః, ఉపాసతే,
శ్రద్ధయా, పరయా, ఉపేతాః, తే, మే, యుక్తతమాః, మతాః.

టీ॥ మయి = నాయందు, మనః = మనస్సును, ఆవేశ్య = ప్రవేశింపజేసి, నిత్యయుక్తాః = నిత్యయుక్తులై, పరయా = ఉత్కృష్టమైన, శ్రద్ధయా = శ్రద్ధతో, ఉపేతాః = కూడినవారై, యే = యెవరు, మాం = నన్ను, ఉపాసతే = ఉపాసించుచున్నారో, తే = వారు, మే = నాకు, యుక్తతమాః = శ్రేష్ఠమైన యుక్తులని, మతాః = సమ్మతులు.

తా॥ పరమాత్మనగు నాయందు మనస్సును ప్రవేశింపజేసి, నిత్యయుక్తులై, మిగుల శ్రద్ధతో నన్నెవరుపాసింతురో వారు యుక్తతములు.

వి॥ ఎవరైతే బ్రహ్మమునగు నా యందు మనస్సును ప్రవేశింపజేసి, నిత్యయుక్తులై నన్నుపాసింతురో, ఉత్కృష్ట శ్రద్ధతో కూడుకొని యున్నారో వారే నాకు యుక్తతములు. శ్రద్ధధతే అనయేతి శ్రద్ధా. అనయా = దీనిచేత,

శ్రద్ధధతే = విశ్వసించురు. ఇతి, శ్రద్ధ, గురుకీలుపై నిగా తప్పినప్పుడు శ్రద్ధగా హెచ్చరికతో నిగాయుంచుట, ఏమిటకుండుట శ్రద్ధ.

శ్లో॥ యే త్వక్షరమనిర్దేశ్యం అవ్యక్తం పర్యుపాసతే ।

సర్వత్రగ మచింత్యం చ కూటస్థ మచలం ధ్రువమ్ ।

3

యే, తు, అక్షరమ్, అనిర్దేశ్యమ్, అవ్యక్తమ్, పర్యుపాసతే,
సర్వత్రగమ్, అచింత్యమ్, చ, కూటస్థమ్, అచలమ్, ధ్రువమ్.

శ్లో॥ సంనియమ్యేంద్రియగ్రామం సర్వత్ర సమబుద్ధయః ।

తే ప్రాప్నువంతి మామేవ సర్వభూతహితే రతాః ॥

4

సంనియమ్య, ఇంద్రియగ్రామమ్, సర్వత్ర, సమబుద్ధయః,
తే, ప్రాప్నువంతి, మామ్, ఏవ, సర్వభూతహితే, రతాః.

టీ॥ యేతు = ఎవరైతే, ఇంద్రియగ్రామం = ఇంద్రియ
సముదాయమును, సంనియమ్య = లెస్సగా నియమించి, సర్వత్ర =
సకలమునందును, సమబుద్ధిగలవారై, సర్వభూతహితే = సర్వప్రాణులకును
మేలుకలిగించుట యందు, రతాః = ఆసక్తిగలవారై, అనిర్దేశ్యం =
నిర్దేశించుటకు సాధ్యము కానిదియు, అవ్యక్తం = వ్యక్తముగానిదియు,
సర్వత్రగం = అంతట వ్యాపించినదియు, అచింత్యం = చింతనఁజేయుటకు
సాధ్యముగానిదియు, అచలం = స్థిరమైనదియు, ధ్రువం =
శాశ్వతమైనదియు, కూటస్థం = ఎల్లకాలము నొకటే స్వరూపముతో
నుండునదియును, అక్షరం+చ = నశింపనిదియును అయిన అక్షర
పరబ్రహ్మమును, పర్యుపాసతే = లెస్సగా ధ్యానించుచున్నారో, తే = వారు.
మాం + ఏవ = పరమాత్మనగు నన్నే, ప్రాప్నువంతి= పొందుచున్నారు.

తా॥ ఎవరు ఇంద్రియముల నియమించి, సమబుద్ధులయి సర్వప్రాణుల
హితము గోరుచు నిర్దేశింపరానిదియు, అవ్యక్తమును, సర్వవ్యాపకమును,

చింతింపనలవిగానిదియును, చలింపక స్థిరముగా నెప్పుడు నొకే విధమున నుండునదియును నగు అక్షర బ్రహ్మమును లెస్సగా నుపాసించుట వారు పరమాత్మనగు నన్నే పొందుచున్నారు. శబ్ద బ్రహ్మమే అక్షర బ్రహ్మము.

వి॥ శ్వాస ప్రాణమునుండి బయటకు పది యంగుళములును, లోపలికి పదియంగుళములును వచ్చుచు పోవుచుండును. సోఽహంభావమున నున్నప్పటి మార్పులు :- రెండంగుళములు పరిమితి తగ్గినపుడు పృథివీపంచక కర్మేంద్రియములును, మఱి రెండంగుళములు తగ్గినపుడు జలపంచక విషయములును, ఇంకొక రెండంగుళములు తగ్గినచో నగ్నిపంచక జ్ఞానేంద్రియములును, ఎనిమిదంగుళములు తగ్గి రెండంగుళములు మాత్రమే హంస సంచరించునపుడు వాయుపంచకమును, ఆ రెండంగుళములు లయించి హంస సంచారమే లేనపుడు ఆకాశ పంచకమగు జ్ఞాతమనోబుద్ధి చిత్తాహంకార వృత్తులును లయమగును. స్థూలశరీరము పాంచభౌతికమగుటచే, పాంచభౌతిక హంస దాటి వచ్చినపుడు పాంచభౌతిక పంచవింశతి గోళకములు జడములగును. పిమ్మట హంస ఆజ్ఞాచక్రస్థితాహంకార తత్త్వమును, సహస్రార చక్రస్థిత మహత్తత్త్వమును, శిఖాచక్రస్థితావ్యక్త తత్త్వమును, పశ్చిమచక్రస్థిత శబల బ్రహ్మమును సుషుమ్న మార్గ ప్రయాణమున హంసదాటిదాటి విశుద్ధచక్రస్థిత కైవల్యమున లీనమగును.

ఇట్లు ఇంద్రియ సముదాయమును నియమించి, ముఖ్య సామాన్యాధికరణ్యముచే ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ బ్రహ్మములొకటే యని సర్వత్ర సమబుద్ధి కలిగి, అందఱిలోదానును, తనయందందఱును నున్నందున నందఱి మేలునందాసక్తుడై, వాక్కులకును, మనస్సునకును, నింద్రియములకు నగోచరుడై నిర్దేశించుటకు సాధ్యము కానివాడును, బహిర్ముఖ వృత్తుల కగోచరుడగుటచే నవ్యక్తుడును, సర్వవ్యాపియును బ్రహ్మము సన్నిధిలో

మనస్సు జడమగుటచే నచింత్యుడును, తానులేని స్థలమే లేక యంతట పూర్ణుడై యున్నందున చలనమే లేనివాడును, త్రికాలాబాధ్యుడగుటచే శాశ్వతుడును, కూటయతీతి కూటం. కూటయతి = కాల్చునది ఇతి. కూటము. కూట్యత ఇతి కూటం. కూటపరిదాహే కూట్యతే = కాల్చబడునది. ఇతి, కూటము. దగ్ధమగు దేహత్రయము నందుండువాడు. కూటస్థుడు. కూటేన నిశ్చలత్వేన తిష్ఠతీతి కూటస్థః. ష్టాగతి నివృత్తైః. కూటేన = నిశ్చలత్వేన = వికారములేక నిశ్చలముగా. తిష్ఠతి = నిరవధికాలమును నుండువాడు. ఇతి కూటస్థుడు = తురీయస్తుడును, శబ్ద బ్రహ్మమును నుపాసించువాడును, ఉపసమీపే ఆసనం ఉపాసనా. అస ఉపవేశనే. ఉప సమీపే = సమీపమున, ఆసనం = ఉండుట, ఉపాసనము. ఇట్టి బ్రహ్మమును సమీపించువారు బ్రహ్మమునగు నన్నే పొందుచున్నారు.

శ్లో॥ క్లేశోఽధికతరస్తేషాం అవ్యక్తాసక్త చేతసామ్ ।

అవ్యక్తా హి గతిర్దుఃఖం దేహవద్భి రవాప్యతే ॥

5

క్లేశః, అధికతరః, తేషామ్, అవ్యక్త ఆసక్తచేతసామ్,
అవ్యక్తా, హి, గతిః, దుఃఖమ్, దేహవద్భిః, అవాప్యతే.

టీ॥ తేషాం = ఆ, అవ్యక్తాసక్త చేతసాం = అవ్యక్తమైన, అక్షర బ్రహ్మము నందాసక్తులైన బుద్ధిగలవారికి, క్లేశః = శ్రమ, అధికతరః = మిగుల నధికము. అవ్యక్తగతిః = అవ్యక్తమగు శబ్ద బ్రహ్మముయొక్క, గతిః = మార్గము, దుఃఖం = ఆయాసముగా, దేహవద్భిః = దేహధారులచేత, అవాప్యతేహి = పొందబడుచున్నది గదా!

తా॥ శబ్ద బ్రహ్మమునం దాసక్తి కలవారికి శ్రమ యధికము. శబ్ద బ్రహ్మమునకు సంబంధించిన మార్గమున ప్రయాణము జేయుట దేహ ధారులకు కష్టము.

వి॥ వ్యజతేస్మ వ్యక్తః. అంజువ్యక్తశ్శక్ల కాంతిగతిష్టు, వ్యజతేస్మ = ప్రకటమైనవాడు. ప్రకటమైనది, వ్యక్తము. క్లేశనం క్లేశః, క్లిశూవిబాధనే. క్లేశనం = అలమటపడుట. క్లేశము. అంతర్ముఖవృత్తి యందావరణ భంగమగుటవలన బ్రహ్మము వ్యక్తము = స్పష్టము, బహిర్ముఖవృత్తులందు సంకల్ప ప్రవాహముందుటచే తోపికలావరించుకొనుచున్నందున బ్రహ్మ మవ్యక్తము = అస్పష్టము. అజ్ఞానము, రుద్రత్వము, అవ్యక్తతత్త్వము, నౌక వ్యాహృతి. వ్యక్తోన భవతీ త్యవ్యక్తః, వ్యక్తః = స్పష్టము, న భవతి = కానివాడు, ఇతి, అవ్యక్తః, “అవ్యక్తశ్శంకరే విష్ణా వవ్యక్తం మహదాదికౌ, ఆత్మసృషిస్యాదవ్యక్త మస్ఫుటే త్వభిధేయవతే” ఇతి శాశ్వతః. అవ్యక్తము = శంకరుడు, విష్ణువు, మహత్తత్త్వమున కవతలి అవ్యక్త తత్త్వము, బ్రహ్మము అస్ఫుటము. ఇన్ని అర్థములు కలవు. జీవేశ సృష్టిలో మునుగుటే యవ్యక్తతత్త్వము. కారణ శరీరము నందలి యవ్యక్తతత్త్వమునందు ఆసక్తి గలవానికి అధికతర క్లేశముండును. “వ్యక్తః ప్రాజ్ఞేపి” వక్తః = ప్రాజ్ఞుడు = పండితుడు, అవ్యక్తుడు = పామరుడు, పామరుడత్తోపికలే నిజమని భ్రమించి యలమట నొందుచుండును. దేవుని మఱుగు పఱచు నవ్యక్తతత్త్వ మార్గము దేహదారు లవలంబింతురు. వారు దుఃఖమునే పొందుదురు. దేహదారులు, అవ్యక్త బ్రహ్మమార్గమును చాలప్రయాసతో పొందుదురు. దుష్టాని ఖాని ఇంద్రియాణ్యత్రేతి దుఃఖం. అత్ర = దీనియందు, ఖాని = ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, దుష్టాని = దుష్టములౌను, ఇతి, దుఃఖము. దుర్నిందితం ఖనతి దుఃఖం, ఖను అవదారణే. దుః = నిందితం = నీచముగా, ఖనతి = దుఃఖపెట్టునది, కనుక దుఃఖము. దేహ దారులు బ్రహ్మమార్గమును పొందుట చాలకష్టము. దేహమును బ్రహ్మనిష్ఠలో నూడబెఱికిన వారు సులభముగా దేవుని మార్గమును పొందుదురు.

శ్లో॥ యే తు సర్వాణి కర్మాణి మయి సన్న్యస్య మత్పరాః ।

అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే ॥

యే, తు, సర్వాణి, కర్మాణి, మయి, సన్న్యస్య, మత్పరాః,
అనన్యేన, ఏవ, యోగేన, మామ్, ధ్యాయంతః, ఉపాసతే.

శ్లో॥ తేషామహం సముద్ధర్తా మృత్యుసంసార సాగరాత్ ।

భవామి న చిరాత్పార్థ ! మయ్యావేశిత చేతసామ్ ॥

7

తేషామ్, అహమ్, సముద్ధర్తా, మృత్యుసంసారసాగరాత్,
భవామి, న చిరాత్, పార్థ, మయి, ఆవేశిత చేతసామ్.

టీ॥ పార్థ = అర్జునా! మత్పరాః = నాయందాసక్తులైన, యే + తు =
ఎవరైతే, సర్వాణి = సమస్తమైన, కర్మాణి = కర్మలను, మయి = నాయందు,
సన్న్యస్య = సమర్పించి, అనన్యేన = తనకంటే నితరముగానట్టి, యోగేన
+ ఏవ = యోగము చేతనే, మాం = నన్ను, ధ్యాయంతః = ధ్యానము
చేయుచు, ఉపాసతే = ఉపాసించుచున్నారో, మయి = నాయందు,
ఆవేశితచేతసాం = ప్రవేశింపజేసిన మనస్సుగల, తేషాం = వారికి, అహం
= నేను, నచిరాత్ = శీఘ్రముగా, మృత్యు సంసారసాగరాత్ = మరణరూప
సంసార సాగరమునుండి, సముద్ధర్తా = లెస్సగా నుద్ధరించువాడను, భవామి
= అగుచున్నాను.

తా॥ అర్జునా! ఎవరయితే పరమాత్మనగు నాయందాసక్తిగలిగి సమస్త
కర్మలకు మూలములయిన శ్వాస సంకల్పములను కైవల్య స్వరూపుడనగు
నాకు సమర్పించి, ప్రత్యగాత్మయగు తనకంటే నితరమును పొందించని
బ్రహ్మనిష్ఠచే నన్ననుసంధానముచేయుచు, సంకల్పములకు ఆధారమైన
మనస్సును నాయందే ప్రవేశింప చేయుదురో, వారికి నేను మరణముతో
సమానమయిన సంకల్ప నిర్మిత సంసార సాగరమునుండి శీఘ్రముగా
నుద్ధరించువాడ నగుచున్నాను.

వి॥ స్థూలసూక్ష్మ కారణ మహాకారములను కైవల్యములో లీనముజేసి
నచో వీని కర్మలను దేవుడనగు నాయందుంచినట్లగును. పరమాత్మనగు

నాకంటే ప్రత్యగాత్మవగు నీవు వేఱుగా లేనందున అనన్యయోగముచే బ్రహ్మమేయై యున్నాము, ఇదియే యనన్యయోగముచేచేయు బ్రహ్మోపాసన. బ్రహ్మమునగు నాయందు మనస్సును ప్రవేశింపజేసినచో మృత్యు సాగరమునుండి నిన్ను శీఘ్రముగా నుద్ధరింతును. సర్వకర్మలను నాయందుంచి, అనన్య యోగమున నన్నుపాసించి మనస్సును నాయందు ప్రవేశింప జేసినచో జీవస్మృష్టి యనెడు సంసారమును దాటించి నాలో కలుపుకొందును.

శ్లో॥ మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ ।

నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయః ॥

8

మయి, ఏవ, మనః, ఆధత్స్వ, మయి, బుద్ధిమ్, నివేశయ,

నివసిష్యసి, మయి, ఏవ, అతః, ఊర్ధ్వమ్, న, సంశయః.

టీ॥ మయి + ఎవ = నాయందే, మనః = మనస్సును, ఆధత్స్వ = సుస్థిరముగ నిలుపుము, మయి = నాయందు, బుద్ధిం = బుద్ధిని, నివేశయ = ప్రవేశపెట్టుము, అతః = ఇందువలన, ఊర్ధ్వం = మీదికెత్తబడి, (ఉద్ధరింపబడి) మయ్యేవ = నాయందే, నివసిష్యసి = నివసింపగలవు, నసంశయః = సంశయములేదు.

తా॥ మలినాంతఃకరణమగు మనస్సును మొదట పట్టుదలతో బ్రహ్మనిష్ఠచే నాయందు సుస్థిరముగా నిలుపుము. అదే మలినాంతఃకరణమే కొంతసేపటికి శుద్ధాంతఃకరణమగు బుద్ధియగును. ఆ బుద్ధిని శుద్ధసాత్విక వృత్తిచే నాయందు ప్రవేశపెట్టుము. బుద్ధి బ్రహ్మకారమగుకొలదియు ఉద్ధరింప బడిన వాడవై సంసార సాగరమునుండి మీదికెత్తబడిన వాడవగుదువు. పిమ్మట శుద్ధబ్రహ్మమగు నాయందే ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుడవై అభేదముగా నుండగలవు. ఈ విషయమున సంశయమును కొంచమైనను నుంచుకొనకుము.

వి॥ తూలావిద్యచే ఘటాకాశము మఱుగుపడి మహాకాశ ప్రతిబింబము వలె తోచుటయు, ప్రత్యగాత్మ మూలావిద్యచే మఱుగుపడి జీవసృష్ట పదార్థములవలె తోచుటయు, పరమాత్మ మూలా విద్యచే మఱుగుపడి ఈశ్వరసృష్ట పదార్థములవలె తోచుటయు, త్రాడు తూలావిద్యచే మఱుగుపడి పాముగా తోచుటయు, శుక్తిరజిత దారు పురుష మరుమరీచికాజల గగననీలతలును స్వరూపాధ్యాసలు. పారమార్థిక వ్యావహారిక ప్రాతిభాసిక సత్తగల వస్తువులందు ప్రాతిభాసిక వస్తువులును, వస్తుధర్మములు నధ్యస్తమయ్యేనేని స్వరూపాధ్యాస.

దాసాని పుష్పంపు టెఱ్ఱదనము మాత్రమే స్పటికము నందధ్యస్తమగుట సంసర్గాధ్యాసము. ప్రత్యగాత్మయందలి సచ్చిదానందము లహంకారమున ప్రతీతమగుటయు, అద్దమున ముఖసంబంధముచే ముఖప్రతిబింబ ప్రతీతియు, ప్రత్యగాత్మ అహంకారమున నధ్యస్తముగాక ప్రత్యగాత్మ సచ్చిదానంద లక్షణము లధ్యస్తమై, అహంకారమే సచ్చిదానంద లక్షణ యుక్త మనితోచు ప్రతీతియు సంసర్గాధ్యాసము. సంసర్గము = సంబంధము, చేరిక, రెండు వస్తువులు విడివిడిగా నుండును. వస్తువులు పరస్పర మొకదానియందు ఇంకొకటి అధ్యాస యగుటలేదు. వస్తువుల సంబంధముచే వస్తువులందున్న విశేషములు మాత్ర మధ్యస్తమగుట సంసర్గాధ్యాసము = సంబంధా ధ్యాసము.

ప్రత్యగాత్మయందలి సచ్చిదానందము లహంకారమున నధ్యస్తమైనట్లు అనాత్మయందలి అసంజ్ఞద దుఃఖద్వైతములు ప్రత్యగాత్మ యందధ్యస్తమగుట సంబంధాధ్యాస. కేవల అనాత్మ సంబంధమేగాక మూలావిద్యచే బ్రత్యగాత్మ యందనాత్మయు నధ్యస్తమై, తాను ప్రత్యగాత్మగా నుండియు అనాత్మయగు స్థూలసూక్ష్మ కారణములే నేననెడు భావము కలుగుచున్నందున అనాత్మ తన సంబంధముతోగూడ తానధ్యస్తమగుటయే సంబంధ సహసంబంధి యొక్క యధ్యాస. సంబంధములతోగూడిన అనాత్మ విశేషమగుటచే స్వరూపాధ్యాస.

విశేషణములగు ఎఱ్ఱని, నల్లని, ఎత్తైన తగ్గయిన పొట్టియైన, పొడుగైన మొదలైన దేహధర్మములను ప్రత్యగాత్మ యారోపించుకొని విశేష్యములనుగా మార్చుకొని నారంగు ఎఱుపు, నలుపు, నాస్థితి ఎత్తు, తగ్గు, పొట్టి, పొడుగు అని భావించుటే కేవల ధర్మాధ్యాస. ఈ ధర్మములను నామవాచకములుగా నధ్యస్త మొనరించుకొన్నందున నీ ధర్మాధ్యాసను స్వరూపాధ్యాసగా గ్రహింప వలయును. ఇంద్రియ ధర్మము లధ్యస్తమైనపుడు ప్రత్యగాత్మకు శ్రోత, ద్రష్ట, రసయిత, ప్రూతయనెడు భావము కలుగును. అట్లే అంతఃకరణ ధర్మము లధ్యస్తమైనపుడు మంత, బోధ అహంత మొదలగు భావము లేర్పడి కేవలం ధర్మాధ్యాస కలిగినందున నిదియు స్వరూపాధ్యాసమే.

అంతఃకరణంపు ధర్మములేగాక ఈ సూక్ష్మ శరీరముకూడ మూలా విద్యచే ప్రత్యగాత్మ యందధ్యస్తమై సూక్ష్మ శరీరమే నేనని భావించినపుడు తన ధర్మములతోకూడ లింగశరీర మధ్యస్తమైనందున నిది ధర్మసహిత ధర్మియొక్క యధ్యాస యని జ్ఞప్తి యందుంచు కొనవలయును. ధర్మియు నామవాచకమే కనుక ధర్మియొక్క అధ్యాసయు స్వరూపాధ్యాసమే. కనుక కేవల ధర్మాధ్యాసయు, ధర్మ సహితధర్మి యొక్క అధ్యాసయు స్వరూపాధ్యాసములే.

అనాత్మ ధర్మములగు దుఃఖ ద్వైతములు, ఆత్మ ధర్మములగు ఆనందా ద్వైతముల కప్పిపుచ్చి నేను దుఃఖిని, ద్వైతిని అని ప్రత్యగాత్మను దుఃఖిగా, ద్వైతిగా భావించినపుడు అనాత్మ ధర్మములు ప్రత్యగాత్మ ధర్మములందు స్వరూపాధ్యాసగా నేర్పడును. ప్రత్యగాత్మయొక్క సచ్చిల్లక్షణము లసజ్జడాత్మి కయైన యనాత్మతో సంబంధించి యనాత్మయున్నదనియు, చైతన్యమనియు భ్రమింపచేయును. ఇట్లాత్మ లక్షణములు అనాత్మ యందధ్యస్తమయినచో నిది సంబంధాధ్యాస. అనాత్మ ధర్మము లాత్మయందును, ఆత్మలక్షణము లనాత్మ యందును పరస్పరమధ్యాసమగుటయే అన్యోన్యాధ్యాసము. వేదాంత

గ్రంథము లందీయన్యోన్యాధ్యాసయే పలుమాటు వచ్చుచుండును. ఇయ్యధ్యాసయందు స్వరూప సంసర్గాధ్యాసలున్నవి.

పారమార్థిక వస్తువు ప్రత్యగాత్మ, వ్యావహారికవస్తువు సూక్ష్మశరీరము. సూక్ష్మ శరీరమునందు ప్రత్యగాత్మ యధ్యస్తము కానేరదు. కాని ప్రత్యగాత్మ యందు లింగశరీర మధ్యస్తమై నేను మనసును, బుద్ధి అని భ్రమింపజేయును, ఇట్లు రెండు వస్తువులలో నొకవస్తువు మాత్రమే అధ్యస్తమయ్యేనేని యిది అన్యతరాధ్యాస, ఇది స్వరూపాధ్యాస.

ధర్మాధ్యాసము, ధర్మసహిత ధర్మియొక్క అధ్యాసము, అన్యతరాధ్యాసము - ఈ మూడును స్వరూపాధ్యాసలు, సంబంధాధ్యాసమే సంసర్గాధ్యాసము. సంబంధ సహసంబంధ్యధ్యాసమునందును, అన్యోన్యాధ్యాసమునందును సంసర్గ స్వరూపాధ్యాసద్వయమున్నది,

జీవేశ్వరసృష్టియగు నియ్యధ్యాసలను సర్వాధిష్ఠాన బ్రహ్మ జ్ఞానముచే మిథ్యయని నిశ్చయించుకొని, బ్రహ్మమునగు నాయందే నీ మనసును నిలుపుము. మనసుతో శ్వాసపై నిగా యుంచినట్లు బ్రహ్మముపై నిగా యుంచుము. కొంత సేపటికి నీ మనసునందలి మాలిన్యము పోయి శుద్ధమై బుద్ధిగా మాటును. అట్టి బుద్ధిని బ్రహ్మము నగు నాయందే ప్రవేశింప చేయుము. దేవునిపై నిశ్చలముగా నిగాయుంచినపుడు బ్రహ్మ చైతన్యమే తనలో చేర్చుకొనును. నివిశ్యత ఇతి నివేశః. విసప్రవేశనే, నివిశ్యతే = ప్రవేశింపబడునది, ఇతి, నివేశము. దేవుడనగు నాయందే నివసింపగలవు. ఉద్ధరింప బడుదువు. సందేహమే లేదు. ఉభయకోటా సంశేత ఇతి సంశయః, ఉభయకోటా = ఉభయకోటి యందును, సంశేతే = ఉండునది, ఇతి, సంశయము. కుటతీతి కోటిః, కుటకౌటిల్యే. కుటతి = వక్రమై యుండునది, ఇతి, కోటి, అభిప్రాయభేదము లేక యుండుటే నిస్సంశయము. అనుభవమునకు వచ్చుటచే రెండవ కోటియందు చేరక ఒకే పక్షమున నుండుము.

శ్లో॥ అథ చిత్తం సమాధాతుం న శక్నోషి మయి స్థిరమ్ ।

అభ్యాసయోగేన తతో మామిచ్ఛాప్తం ధనజ్ఞయః !

9

అథ, చిత్తమ్, సమాధాతుమ్, న, శక్నోషి, మయి, స్థిరమ్,
అభ్యాసయోగేన, తతః, మామ్, ఇచ్ఛ, ఆప్తుమ్, ధనంజయ.

టీ॥ ధనంజయ = అర్జునా ! అథ = మఱియు, మయి = నాయందు, స్థిరం = స్థిరముగా, చిత్తం = చిత్తమును, సమాధాతుం = చక్కగా నుంచుటకు, న+శక్నోషి = సమర్థుడవు కాకపోతివేని, తతః = పిమ్మట, అభ్యాసయోగేన = అభ్యాసయోగముచే, మాం = నన్ను, ఆప్తుం = పొందుటకు, ఇచ్ఛ = కోరుము.

తా॥ అర్జునా! నాయందు చిత్తమును స్థిరముగా నుంచుటకు శక్తిలేని వాడవయినచో, ఓర్పుతో శ్వాసపై మౌనముగా గుఱియుంచునట్టి అభ్యాసయోగము నాచరించుచు, బ్రహ్మానంద స్వరూపుడనగు నన్ను పొందగోరుము.

వి॥ చేతయతీతి చిత్తం. చిత్తీసంజ్ఞానే, చేతయతి = తెలియజేయునది, ఇతి, చిత్తము. చిత్తము విషయముల జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుచుండగా, అయ్యాకారముల ధరించి సూక్ష్మశరీరము జ్ఞేయమగు చుండగా, నిట్టి యావరణమునుండి బయటపడి యధిష్ఠానాత్మయందు చిత్తమును స్థిరముగా నుంచుము. ప్రత్యగాత్మపై నిగాయుంచు శక్తి లేకపోయెనేని సోఽహంభావమనెడు నాత్మ పూజతో నన్ను పొందగోరి శ్వాసపై శ్రద్ధగా మనస్సు నుంచుము.

శ్లో॥ అభ్యాసేఽప్యసమర్థోఽసి మత్కర్మ పరమో భవ ।

మదధమపి కర్మాణి కుర్వన్ సిద్ధి మవాప్సుసి ॥

10

అభ్యాసే, అపి, అసమర్థః, అసి, మత్కర్మ పరమః, భవ,
మత్ అర్థమ్, అపి, కర్మాణి, కుర్వన్, సిద్ధిమ్, అవాప్సుసి.

టీ॥ అభ్యాసే + అపి = సారెసారెకు, బ్రహ్మవలోకనాభ్యాసము నందుకూడ, అసమర్థః = శక్తిలేనివాడవు, అసి = అయితివేని, మత్కర్మపరమః = నా కర్మయే ప్రధానముగా గలవాడవు, భవ = కమ్ము, కర్మాణి = కర్మలను, మదర్థం = నా కొఱకు, కుర్వన్ + అపి = చేయుచున్నను, సిద్ధిం = సిద్ధిని, అవాప్యసి = పొందగలవు.

తా॥ అభ్యాసయోగము నాచరించుటకుకూడ నీకు శక్తిలేకపోయేనేని, బ్రహ్మబోధను వినుట, బ్రహ్మమును గూర్చి బోధించుట, బ్రహ్మబోధకుల సేవ జేయుట, బ్రహ్మమును గుఱించి తెలుపునట్టి గ్రంథముల జడువుట మొదలగు పరమాత్మనగు నాకు సంబంధించిన కర్మల జేయుము. ఇట్లు చేయుచున్నప్పటికిని సిద్ధిని పొందగలవు.

వి॥ సమర్థయతే సమర్థః, అర్థ ఉపయాచ్ఛా యాం, సమర్థయతే = సమర్పించువాడు, కనుక, సమర్థుడు = సామర్థ్యము గలవాడు, అన్వయయోగ్య మైన యధార్థము గలవాడు, హితమైనవాడు. సిద్ధ్యత్సనయేతి సిద్ధిః, అనయా = దీనిచేత, సిద్ధ్యతి = సిద్ధించును, ఇతి, సిద్ధి, శ్వాస వెంబడి మనసు నుంచలేక పోతివేని, నా కర్మ నంగీకరించిన వాడవగుము. గురుమంత్ర శివపంచాక్షరీ మంత్రార్థముల ననుసంధించుటే చిదానందుడనగు నా కర్మ. నా కర్మయే ముఖ్యముగా నాచరించుచున్నచో బహిర్ముఖవృత్తిలోనుండిన చిత్త మంతర్ముఖ వృత్తి యుక్త మగుటకు సన్నద్ధమగును. అప్పుడభ్యాసయోగమగు నజపమున నిలిచి సిద్ధి నొందుదువు. గురుపంచాక్షరీ మంత్రార్థ మనుసంధాన మొనరించిన పిమ్మట ఆ సంధానమనుభవమునకు వచ్చునట్టి గురుకీలులో నున్నచో సిద్ధి యగును. ఇట్లు నా సంబంధమైన సుకృతముల చేసినను సిద్ధి నొందుదువు.

శ్లో॥ అదై తదప్యశక్తోఽసి కర్తుం మద్యోగమాశ్రితః ।

సర్వకర్మ ఫలత్యాగం తతః కురు యతాత్మవాన్ ॥ 11

అథ, ఏతత్, అపి, అశక్తః, అసి, కర్తుమ్, మద్ యోగమ్, ఆశ్రితః, సర్వకర్మ ఫలత్యాగమ్, తతః, కురు, యతాత్మవాన్.

టీ॥ అథ = ఇకను, ఏతత్ + అపి = దీనినికూడ, కర్తుం = చేయుటకు, అశక్తః = అసమర్థుడవు, అసి = అయితివేని, తతః = పిమ్మట, మద్యోగం = నా యోగమును, ఆశ్రితః = ఆశ్రయింపబడినవాడవై, యతాత్మవాన్ = నియమింపబడిన మనస్సు గలవాడవై, సర్వకర్మ ఫలత్యాగం = సమస్త స్థూల సూక్ష్మశరీర కర్మల ఫలమును విడుచుటను, కురు = చేయుము.

తా॥ దీనినిగూడ చేయ నశక్తుడవైనచో నా యోగమగు శ్వాసవచ్చుచు పోవుచుండగా నూరక నిగాపెట్టి యితర వైపుల చూడక మనస్సును శ్వాసపై ననే నియమించినవాడవై, స్థూల సూక్ష్మ శరీర కర్మల వలన కలుగు ఫలములగు ఇహపరలోక సంబంధమైన కోరికల నన్నిటిని వదలుము.

వి॥ ఈ సుకృతముల చేయుటకు శక్తి లేనివారు నా యోగము నాశ్రయింపవలయును. ఎట్లనగా మొదట అప్పుడప్పుడు ఒక్కొక్కశ్వాసపై మనసులో నిగాయుంచుచు, కొన్నాళ్ళ కొకసారి రెండు హంసలపై గుఱియుంచుచు, ఇట్లే క్రమక్రమముగా మూడు, నాలుగు, ఐదు హంసలపై మనస్సును బ్రహ్మను గూర్చుండఁబెట్టి సత్యలోక ప్రయాణ మొనరించుచు, కొంత కాలమున కొకేసారి యాభై, నూరు అజపానుష్ఠానపరులై ఆత్మపూజను వేదాధ్యయనముతో చేసినచో తప్పక యెవరైనను ధన్యులగుదురు. గురుకీలుపై నిగా యుంచుటే వేదాధ్యయనము. బ్రహ్మమగు నా యోగమిదియే. ఫలతి విశీర్యత ఇతి ఫలం. ఫలా విశరణే. ఫలతి = విశీర్యతే = పగులునది, ఇతి, ఫలము. ఫలతీతి ఫలం. ఫలనిష్ఠత్వై. ఫలతి = లాభించునది. ఇతి, ఫలము. పుట్టునది ఫలము. ప్రమకు ఫలమని వేదాంత

గ్రంథములందు గలదు. చిదాభాసాభ్యాసము ఫలము. ప్రమలన్నియు ప్రమేయములై దృక్పథమున నిల్చినపుడు చిదాభాసచే వెలిగింపబడును. మనస్సును గురుకీలుపై గుఱియందుంచి, ప్రమల నన్నిటిని త్యాగము చేసినచో బ్రహ్మైక్య మగుదుము. గురుకీలునుండి జాతినచో సంకల్పోత్పత్తి యగును. శ్రద్ధగా, దృఢముగా సోఽహంభావమున నుంటిమేని సంకల్ప పరంపరలణిగిపోవును. ప్రమల విడుచు యత్నమునుమాని యజపమున నిల్చుటకు శ్రద్ధవహింపవలెను.

శ్లో॥ శ్రేయో హి జ్ఞానమభ్యాసాత్ జ్ఞానాద్ధ్యానం విశిష్యతే ।

ధ్యానాత్కర్మ ఫలత్యాగః త్యాగాచ్ఛాంతి రనంతరమ్ ॥ 12

శ్రేయః, హి, జ్ఞానమ్, అభ్యాసాత్, జ్ఞానాత్, ధ్యానమ్, విశిష్యతే,
ధ్యానాత్, కర్మ ఫలత్యాగః, త్యాగాత్, శాంతిః, అనంతరమ్.

టీ॥ అభ్యాసాత్ = అభ్యాసయోగముకంటె, జ్ఞానం = జ్ఞానము, శ్రేయః + హి = శ్రేష్ఠమైనదిగదా! జ్ఞానాత్ = జ్ఞానముకంటె, ధ్యానం = ధ్యానమును, ధ్యానాత్ = ధ్యానముకంటె, కర్మఫలత్యాగః = కర్మములవలన కలుగు ఫలములను విడుచుట, అనంతరం = పిమ్మట, త్యాగాత్ = త్యాగమునకంటె, శాంతిః = శాంతి, విశిష్యతే = శ్రేష్ఠమగుచున్నది.

తా॥ అభ్యాసయోగముకంటె “ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకు భేదము లేదనియు, అభేదమైన బ్రహ్మమే తాననియు తెలిసికొన్న” జ్ఞానము శ్రేష్ఠమైనది. జ్ఞానము కంటె బ్రహ్మానుసంధానము శ్రేష్ఠము. ధ్యానముకంటె కర్మఫల త్యాగమును, త్యాగముకంటె సంకల్ప రాహిత్యమైన నిర్మలమగు శాంతియును శ్రేష్ఠమైనవి.

వి॥ అతిశయేన ప్రశస్యత ఇతి శ్రేయః, అతిశయేన = మిక్కిలి, ప్రశస్యతే = ప్రశంసింపబడునది, ఇతి, శ్రేయస్. శ్రియత ఇతి శ్రేయః, శ్రిఞ్సేవా యాం. శ్రియతే = సేవింపబడునది, ఇతి, శ్రేయస్సు. జ్ఞాయతే అనేనేతి జ్ఞానం. జ్ఞా అవబోధనే, అనేన = దీనిచే, జ్ఞాయతే = ఎఱుగబడును. ఇతి = జ్ఞానము. త్యజ్యతే త్యాగః. త్యజహౌనౌ. త్యజ్యతే = ఇవ్వబడునది, త్యాగము.

భక్తి యోగము- 12వ అధ్యాయము _____ 565
 శమనం శాంతిః, శముఉపశమే, కామక్రోధాదులు లేకుండుట శమనము,
 శాంతి.

సోఽహంభావమే అభ్యాసయోగము. కూర్పున్న వెంటనే
 బ్రహ్మముపై నిగా యుంచు శక్తియే జ్ఞానము. గురుకీలు కుదిరిన వారు
 యిదే బ్రహ్మమని గుర్తించి యుందురు. బ్రహ్మమును గుర్తించినవారు
 మాత్రమే బ్రహ్మముపై నిగాయుంచు జ్ఞానమును కలిగియుందురు. “ధ్యానం
 నిర్విషయం మనః” అన్నట్లు శబ్దాది పంచవిషయ రహితమైన, నిర్మలత్వమైన
 ధ్యానముకంటే కర్మఫలత్వాగము శ్రేష్ఠము. కర్మలచే గలిగిన ప్రమలను
 త్యజించుటే కర్మఫలత్వాగము. కామ క్రోధాదులచే కలిగెడు విక్షేప
 రహితముచే కలిగిన శాంతి కర్మఫలత్వాగము కంటే శ్రేష్ఠము.

శ్లో॥ అద్వేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణ ఏవ చ ।

నిర్మమో నిరహంకారస్సమదుఃఖ సుఖః క్షమీ ॥ 13

అద్వేష్టా, సర్వభూతానామ్, మైత్రః, కరుణ, ఏవ, చ,
 నిర్మమః, నిరహంకారః, సమ దుఃఖ సుఖః, క్షమీ.

శ్లో॥ సంతుష్ట సృతతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః ।

మయ్యర్పిత మనోబుద్ధిర్యో మద్భక్తస్స మే ప్రియః ॥ 14

సంతుష్టః, సతతమ్, యోగీ, యతాత్మా, దృఢనిశ్చయః,
 మయి, అర్పిత మనోబుద్ధిః, యః, మద్భక్తః, సః, మే, ప్రియః.

టీ॥ సర్వభూతానాం = సర్వప్రాణులను, అద్వేష్టా = ద్వేషింపని
 వాడును, మైత్రః = మైత్రికలవాడును, కరుణ + ఏవ + చ = దయగల
 వాడును, నిర్మమః = మమకారము లేనివాడును, సమదుఃఖ సుఖః =
 సుఖదుఃఖముల సమముగా చూచువాడును, క్షమీ = ఓర్పుగలవాడును,
 సతతం = ఎల్లప్పుడును, సంతుష్టః = సంతుష్టుడును, యోగీ =

యోగయుక్తుడును, యతాత్మా = నియమిత మనస్కుడును, దృఢనిశ్చయః = దృఢమైన నిశ్చయము గలవాడును, మయి = నాయందు, అర్పిత మనోబుద్ధిః = అర్పింపబడిన మనోబుద్ధులు గలవాడును, మద్భక్తః = నా భక్తుడును, యః = ఎవడో, సః = వాడు, మే = నాయొక్క, ప్రియః = ఇష్టుడు.

తా|| సర్వప్రాణులపై ద్వేషములేక ప్రేమగల వాడును, నాది యనెడు మమకారములేక సుఖదుఃఖముల సమముగా చూచుచు ఓర్పుగలిగి యెల్లప్పుడును ఆనందపరుడై యోగమున మనస్సును నిలుపుచు, దృఢనిశ్చయముతో మనో బుద్ధుల నాకర్పించు భక్తుడెవడో, ఆతడే నాకు ప్రियమయినవాడు.

వి|| ద్వేష్టీతి ద్విషత్, ద్విష అప్రీతౌ, ద్వేష్టి = ద్వేషించువాడు. మేద్య తీతి మిత్రం. ఇమిదాస్నేహనే, మేద్యతి = స్నేహించువాడు, ఇతి, మిత్రము. కుర్వంత్యాత్మాన మదీన మనేనేతి కరుణా, దుకృజ్ కరణే, అనేన = దీనిచేత, జనాః = జనులు, ఆత్మానం = తన్ను, అధీనం = ఆధీనమును, కుర్వంతి = చేసి కొనెదరు, ఇతి, కరుణా = దయ. దుష్టాని ఖాని ఇంద్రియాణ్యత్రేతి దుఃఖం. అత్ర = దీనియందు, ఖాని = ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, దుష్టాని = దుష్ట ములగును, ఇతి, దుఃఖము, దుర్నిందితం ఖనతీతి దుఃఖం, ఖను అవదారణే, దుర్ + నిందితం = దుష్టముగా, ఖనతి = దుఃఖపెట్టునది, ఇతి, దుఃఖము. క్షమతే క్షమా క్షమూష్ సహనే, క్షమతే = ఓర్చుకొనువాడు.

సర్వజీవులందును ద్వేషము లేనివాడును, స్నేహము కలవాడును, కరుణాన్వితుడును, నేనే లేనని తెలిసి కొన్నందున నాది అనెడు మమకారము లేనివాడును, అజ్ఞాన దశలో విజృంభించిన నేననునది లేనేలేదనియు, ఉండునది ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మమేనని గ్రహించినందున అహంకార

రహితుడును, సుఖదుఃఖముల సమముగా చూచుకొనువాడును, ఓర్పుకొనువాడును బ్రహ్మస్వరూపుడగు గురు భక్తుడు, ద్వంద్వరహితుడు దైవభక్తుడని యీ శ్లోకమునందున్నందున ప్రాణా పానములనబడు ద్వంద్వ సహిష్ణువే సహజకుంభక సమన్విత దైవభక్తుడు. కైవల్యము నొందుటే నిర్ద్వంద్వ ప్రవర్తనము.

ద్వంద్వములన్నియు ప్రాణాపాన నామాంతరములు. నిస్సంకల్ప వృత్తిచే నిర్ద్వందుడైన వాని కెల్లప్పుడును బ్రహ్మానందమే. సంకల్పరహితుడే యోగి. మనస్సును గురుకీలనందు శ్రద్ధగా నియమించినవాడు ఇదే బ్రహ్మమని దృఢ నిశ్చయుడగును. ఈతడే తన మనోబుద్ధులను బ్రహ్మమునగు నాకర్పించును. ఇతడే నా ప్రియభక్తుడు. ద్వంద్వరహితుడే సుఖదుఃఖాది గుణముల సమముగచూచు నీతివంతుడు. అంతేగాని ఆచరణ సాధ్యముగాని సుగుణ సంపాదనకు పూనుకొని వ్యధల ననుభవించి వెట్టిని విడచి యంతర్ముఖ వృత్తిచే నిర్ద్వందుడవై కైవల్యము నొందుటే ప్రజ్ఞాత్వము.

శ్లో॥ యస్మా న్నోద్విజతే లోకో లోకాన్నోద్విజతే చ యః ।

హర్షామర్ష భయోద్వేగైర్ముక్తో యస్య చ మే ప్రియః ॥ 15

యస్మాత్, న, ఉద్విజతే, లోకః, లోకాత్, న, ఉద్విజతే, చ, యః,
హర్ష అమర్ష భయ ఉద్వేగైః, ముక్తః, య, సః, చ, మే, ప్రియః.

టీ॥ యస్మాత్ = ఎవనివలన, లోకః = లోకము, న + ఉద్విజతే = భయపడడో, లోకాత్ = లోకమువలన, యః = ఎవడు, న+ ఉద్విజతే = భయపడడో, హర్షామర్ష భయోద్వేగైః = హర్ష = సంతోషము, అమర్ష = ఓర్పులేని తనము, భయ = భయము, ఉద్వేగైః = తొందర, ఈ నాల్గింటిచేత, ముక్తః = విడువబడినవాడు, యః = ఎవడో, సః = వాడు, మే = నాకు, ప్రియః = ఇష్టుడు.

తా॥ ఏవనివలన లోకము భయపడడో, లోకమువలన నెవడు భయపడడో, హర్షామర్ష భయోద్వేగముల నుండి యెవడు విడువబడియున్నాడో, అతడే నాకు ప్రియుడు.

వి॥ సర్వాధిష్ఠానవస్తువు బ్రహ్మము. ఆ బ్రహ్మమే అందఱి నిజరూపము. అట్టి బ్రహ్మమే తాను, తానే బ్రహ్మమైన స్థితిలో నున్న మహాత్ముని చర్యలెవరికి భయహేతువుగా నుండవు. అతడును నెట్టి భయంకర స్థితులు తనకు తటస్థించినను భయపడడు. అనాత్మ యెప్పటికైనను నశించునదే కనుక భయము చెందడు. ప్రపంచములోని యానందము లన్నియు బ్రహ్మానంద లేశములే. సంపూర్ణ బ్రహ్మానంద నిమగ్ననకు అనాత్మ ప్రాప్తిచే లభించినట్లు భావింపడు నానందముచే హర్షింపడు. అందఱి యభివృద్ధియే తనయభివృద్ధిగా దలంచు మహాత్ముడెవరి యున్నతిని చూచి అసూయ చెందడు. బ్రహ్మములో లీనమైనపుడనాత్మను వదలుచున్న స్థితి యనుభవములో నున్నందున చావకనే చచ్చిన దివ్య పురుషునకు మృత్యుభయము దూరమైనందున నితర భయములాతని నంటనే యంటవు. మనసు బ్రహ్మానందమున మునిగి తృప్తిచెందిన యోగికి కోరికలుండవు. కనుకను, సర్వమును ప్రచ్ఛన్నముగా దేవుడే చేయుచున్నాడనియు, ఈ గుట్టు బయల్పడకుండ దేవుడే మఱుగు పఱచినాడు. వీడు, నేను చేసినామని తలంచునట్లు జీవరాశిని కలవర పెట్టుచున్నాడని తెలిసిన జ్ఞాని యెట్టి ప్రమాద పరిస్థితులలోను త్వరపడి యెట్టి ప్రమాదముల నొనరింపడు. ఇట్టి మహాత్ముడే దేవునకు ప్రియుడు.

శ్లో॥ అనపేక్ష శ్చుచిర్దక్ష ఉదాసీనో గతవృధః ।

సర్వారంభ పరిత్యాగీ యో మద్భక్త స్సమే ప్రియః ॥

16

అనపేక్షః, శుచిః, దక్షః, ఉదాసీనః, గతవృధః,

సర్వ ఆరంభ పరిత్యాగీ, యః, మద్భక్తః, సః, మే, ప్రియః.

టీ॥ అనపేక్షః = కోరిక లేనివాడును, శుచిః = పరిశుద్ధుడును, దక్షః = కర్మ కుశలుడును, ఉదాసీనః = దేనిని అంటని మధ్యవర్తియును, గతవృథః = వృథ బొత్తిగా లేనివాడును, సర్వారంభపరిత్యాగీ = సర్వ గర్వములను విడిచినవాడును, మద్భక్తః = నాభక్తుడును, యః = ఎవడో, సః = వాడు, మే = నాకు, ప్రియః = ఇష్టుడు.

తా॥ కోరికలులేని పరిశుద్ధుడై, కర్మలందు కుశలుడై దేనిని అంటక వృథ లేనివాడై, యే గర్వము నొందక నా భక్తుడై యెవడుండునో, వాడు నాకు ప్రియుడు.

వి॥ పరిశుద్ధత్వా చ్ఛుచిః, పరిశుద్ధత్వముగల దగుటవలన, శుచి, ధక్షతే కార్యం శీఘ్రం కరోతీతి దక్షః, ధక్షవృద్ధౌ శీఘ్రార్థేచ. దక్షతే = కార్యమును శీఘ్రముగ జేయువాడు, ఇతి, దక్షుడు, ఉపకారములచేయక యూరకుండు వాడుదాసీనుడు, విధ్యంతే అనయేతి వృథా, వృథభయచలనయోః, అనయా = దీనిచేత, విధ్యంతే = భయపడుదురు, చలింతురు, ఇతి, వృథా = దుఃఖము, ఆరంభణ మారంభః, రభరాభస్యే, ఆరంభణం = దొరకొనుట, ఆరంభము.

బ్రహ్మానందము నొందినవాడగుటచే దైవయోగమున లభించిన దానితో తృప్తి నొంది యే కోరికల కోరనివాడును గురుకీలులో నున్నందున స్థూల సూక్ష్మ శరీరమాలిన్య రహితుడై పరిశుద్ధుడైనవాడును, సోమరి తనముతో చేయదగిన కార్యముల శీఘ్రముగాచేయక, నష్టములొందక ముందుగానే జాగ్రత్తపడి శీఘ్రముగా చేసికొనువాడును, ద్వంద్వములలో చిక్కక బాహ్యంతః కుంభకముల కైవల్యస్థానమున నేకముజేసి యంతర్యాగ మొనరించువాడును, సదా బ్రహ్మమే తానైన స్థితి సిద్ధించుటవలన నెట్టి విషమ ఘట్టములందును దుఃఖపడనివాడును, సంకల్పరహితమునందే యాసక్తుడగుటచే ఏ కార్యములను తాను ప్రారంభింపక తమంతట తామే

ప్రాప్తించు కార్యములను మాత్రమే ముగించుకొనువాడును, బ్రహ్మమునగు నా భక్తుడును ఎవడో, అతడే దేవునకు ప్రియుడు, బ్రహ్మనుసంధానమే భక్తి.

శ్లో॥ యో న హృష్యతి న ద్వేష్టి న శోచతి న కాంక్షతి ।

శుభాశుభ పరిత్యాగీ భక్తి మాన్యస్య మే ప్రియః ॥ 17

యః, న, హృష్యతి, న, ద్వేష్టి, న, శోచతి, న, కాంక్షతి,
శుభ అశుభపరిత్యాగీ, భక్తిమాన్, యః, సః, మే, ప్రియః.

టీ॥ యః = ఏవడు, న+ హృష్యతి = సంతసింపడో, న + ద్వేష్టి = ద్వేషింపడో. న+కాంక్షతి = కోరడో, శుభాశుభ పరిత్యాగీ = శుభాశుభ కర్మలను విడిచినట్టి, భక్తి మాన్ = స్వస్వరూపానుసంధానమగు భక్తిగలవాడును, యః = ఎవడో, సః = వాడు, మే = నాకు, ప్రియః = ఇష్టుడు,

తా॥ ఎవనికి సంతోష ద్వేష దుఃఖ కాలములు లేవో, శుభాశుభములపై కోరిక లేని స్వస్వరూపానుసంధానపరు డెవడో అతడే నాకు ఇష్టుడు.

వి॥ హృష్యతే నృ హృష్టః, హృష హృష్టౌ. హృష్యతేనృ = సంతోషించినవాడు. ద్వేష్టీతి ద్విషత్, ద్విష అప్రీతౌ, ద్వేష్టి = ద్వేషించువాడు, ఇతి ద్వేష్టి. శోచనం శోకః. శుచ శోకే. శోచనం = శోకించుట. దుఃఖించుట, మేలు చేసినవారిపై సంతోషమును, కీడు చేసినవారిపై ద్వేషమును, కష్టములు సంభవించినపుడు దుఃఖమును, నష్టములు కలిగినపుడు క్రొత్త కోరికలును, మేలుకీడుల ననుభవించునపుడు లభించు భావములను వీనినన్నిటిని విడిచినవాడే దైవ స్వరూపియగు నా భక్తుడు. (భారతము అశ్వమేధపర్వము, 2వ అశ్వాసము 48వ పద్యమును బట్టి యీ ద్వంద్వములన్నియు ప్రాణాపానములకు బదులు పేర్లు) కనుక గురుకీలుచే సహజకుంభకము నలవఱచు కొనుటయే ద్వంద్వ రాహిత్యము. ఈ సూటిని

గ్రహింపలేక శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాదులను విడుచుటే ద్వంద్వరాహిత్యమని భ్రమించుట వెఱ్ఱియని దృఢముగా గ్రహింపవలసియున్నది. లేనిచో తికమక పడుదురు.

శ్లో॥ సమశ్చత్రో చ మిత్రే చ తథా మానావమానయోః ।

శీతోష్ణ సుఖదుఃఖేషు సమస్సజ్ఞ వివర్జితః ॥ 18

సమః, శత్రో, చ, మిత్రే, చ, తథా, మాన అవమానయోః,
శీత ఉష్ణ సుఖదుఃఖేషు, సమః, సంగ వివర్జితః.

శ్లో॥ తుల్యనిందాస్తుతిర్మానీ సంతుష్టోయేన కేనచిత్

అనికేతస్థిరమతిర్భక్తి మాన్యే ప్రియో నరః ॥ 19

తుల్య నిందా స్తుతిః, మానీ, సంతుష్టః, యేన, కేనచిత్,
అనికేతః, స్థిరమతిః, భక్తిమాన్, మే, ప్రియః, నరః.

టీ॥ శత్రో చ = శత్రువునందును, మిత్రేచ = మిత్రునందును, తథా = అట్లే, మానావమానయోః = మానా వమానములందును, సమః = సముడును, శీతోష్ణసుఖ దుఃఖేసు = శీతోష్ణ సుఖదుఃఖములందును, సమః = సముడును, సంగవివర్జితః = అభిమానము బొత్తిగా లేనివాడును, తుల్యనిందాస్తుతిః = నిందా స్తోత్రముల సమముగాచూచువాడును, మానీ = మౌనముగలవాడును, యేన కేనచిత్ = ఏ స్వల్పముచేతనయినను సంతుష్టుడును, అనికేతః = నివాసములేని వాడును, స్థిరమతిః = స్థిరబుద్ధిగలవాడును, భక్తిమాన్ = భక్తి గలవాడును అయిన, నరః = నరుడు, మే = నాకు. ప్రియః = ఇష్టుడు,

తా॥ శత్రుమిత్రులు, మానావమానములు, శీతోష్ణములు, సుఖ దుఃఖములు, నిందాస్తుతులు మొదలగు ద్వంద్వ రూపములయిన ప్రాణాపాన వృత్తులందు సమత్వమనబడు సహజకుంభక స్వరూప ఉదాన వాయు

స్వరూపుడును, అభిమానములేని మౌనియు, స్వల్పముతోనే సంతుష్టుడగు నివాస రహితుడును స్థిర బుద్ధిగల నా భక్తుడును ఎవడో, ఆ నరుడే నాకిష్టుడు.

వి॥ శత్రు మిత్రులను, మానావమానములను, శీతోష్ణములను, సుఖ దుఃఖములను, నిందాస్తుతులను, విడిచి సంగరహితుడై, నేననునదే తనకు లేనందున, నాయిల్లు మొదలైన మమకారము లేనివాడై, బ్రహ్మమునందు స్థిర బుద్ధిగలవాడే నా భక్తుడు. ఈ జంటలన్నియు ప్రాణాపానములకు నామాంతరములే.

శ్లో॥ యే తు ధర్మామృత మిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే ।

శ్రద్ధధానా మత్పరమా భక్తాస్తేఽతీవ మే ప్రియాః ॥ 20

యే, తు, ధర్మామృతమ్, ఇదమ్, యథా, ఉక్తమ్, పర్యుపాసతే,
శ్రద్ధధానాః, మత్పరమాః, భక్తాః, తే, అతీవ, మే, ప్రియాః.

యేతు = ఎవరయితే, శ్రద్ధగలవారును, మత్పరమాః = నాయందాసక్తి గలవారును, యథా = ఉక్తం = పై చెప్పబడిన, ఇదం = యీ, ధర్మామృతం అమృతమువంటి ధర్మమును, పర్యుపాసతే = లెస్సగా నుపాసించుచున్నారో, తే = ఆ, భక్తాః = భక్తులు, మే = నాకు, అతీవప్రియాః = మిక్కిలి యిష్టులు.

తా॥ ఎవరయితే శ్రద్ధతో నాయందాసక్తి గలిగి పై చెప్పిన అమృతోపమానమైన ధర్మమును లెస్సగా నుపాసించుచున్నారో ఆ భక్తులే నాకు మిగుల యిష్టులు.

వి॥ శ్రద్ధధతే అనయేతి శ్రద్ధా. అనయా = దీనిచే. శ్రద్ధధతే = విశ్వసించుదురు. ఇతి శ్రద్ధా. అనుభవమునకు వచ్చినందున దృఢ విశ్వాసమేర్పడినది. శ్రద్ధావంతులై, చిదానందాత్మపై ఆసక్తి కలిగి,

అమృతమువంటి ఈ బ్రహ్మముపై నిగాయుంచు బ్రహ్మోపాసనచేయు భక్తులే ప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మమున కిష్టులు.

ఇతి శ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మ విద్యాయాం,
యోగశాస్త్రే శ్రీ కృష్ణార్జున సంవాదే భక్తి యోగోనామ
ద్వాదశోఽధ్యాయః.

ఇది బ్రహ్మశ్రీ జగద్గురు వేదాంతం లక్ష్మణార్జులచే రచింపబడిన టీకా
తాత్పర్య విశేషార్థముగల స్వారాజ్య భగవద్గీత యందలి
పండ్రెండవ అధ్యాయము.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

